Jaargang 32
Nummer 2

De Olde Kaste

OUDHEIDKUNDIGE VERENIGING
HENGELO GELDERLAND

De Olde Kaste

Uitgave van de Oudheidkundige Vereniging Hengelo Gld. De Olde Kaste is een 3-maandelijkse uitgave van de Oudheidkundige Vereniging Hengelo Gelderland, opgericht 14 januari 1988.

De vereniging stelt zich ten doel, de beoefening van historie en volkskunde in de ruimste zin van het woord, in het bijzonder met betrekking tot de voormalige gemeente Hengelo Gelderland. Zij tracht haar doel te bereiken door het stimuleren en coördineren van activiteiten op genoemde terreinen, door het houden van bijeenkomsten, het vastleggen van onderwerpen welke betrekking hebben op de gemeentelijke historie en door het uitgeven van het verenigingsblad “De Olde Kaste”.

Het blad van de vereniging dat vier maal per jaar uitkomt is genoemd naar een standermolen genaamd De Olde Kaste. Deze molen stond tussen Hengelo en Keijenborg, maar is inmiddels verdwenen. Geschriften tonen aan dat de molen hoogstwaarschijnlijk bewaard was gebleven, als er destijds een oudheidkundige vereniging was geweest. Zo is deze voormalige molen het symbool geworden van onze vereniging.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap bedraagt € 22,- per jaar. Het lidmaatschap voor meer leden van één adres is € 27,50 per jaar. Bank: NL64 RABO 0327 4629 49 ten name van de Oudheidkundige Vereniging Hengelo Gelderland

Aanmelden

Aanmelden kan door het invullen van het lidmaatschapsformulier en dit in te leveren bij de penningmeester, Fokkinkweg 5, Hengelo Gld.
Het formulier is te verkrijgen bij het secretariaat of te downloaden op de website. www.oudhengelogld.nl

De Olde Kaste

32e jaargang 2019 nr.2

Inhoudsopgave

Van het Bestuur **pag. 4**

Laatste Herenhuis op het Stapelbroek **pag. 5**
Judith Lettink

Sporen uit het verleden **pag. 9**
Toon Roelofsen

Namen **pag. 13**
Eddy Geurtsen

Een beerput die geen doofpot werd **pag. 15**
Alice Garritsen

Noe brekt mien de Klompe **pag. 17**
Irma Kroesen en Ben Hiddink

Brommers plietsies en dat soort dinge **pag. 23**
Harm Waamelink

Toen en Nu **pag. 28**

Van het Bestuur

De tijd vliegt voorbij, wanneer u dit nummer van de Olde Kaste in uw brievenbus vindt, heeft u zich al kunnen opgeven voor de jaarlijkse excursie. Deze excursie gaat dit jaar op 25 mei naar het Fort bij Rijnauwen. Het belooft een interessante dag te worden, waar we in de geschiedenis duiken van de Nieuwe Nederlandsche Waterlinie. In het vorige nummer van de Olde Kaste heeft u al uitgebreid kunnen kennis maken met allerlei informatie over dit fort. Wij hopen op een grote deelname dit jaar, want hoe meer zielen hoe meer vreugd.

In ons archief liggen veel bouwtekeningen en bestekken van boerderijen en burgerwoningen, die veelal gebouwd zijn in het begin van de vorige eeuw. Een groot aantal van deze tekeningen hebben betrekking op huizen en boerderijen, die er nu nog staan, of waarvan wij weten waar ze gestaan hebben. Maar er zijn ook tekeningen waarvan wij niet weten op welk gebouw ze betrekking hebben. Ze hebben dan een aanduiding als bijv. Jansen op ’t Gooi. Wanneer er nu leden zijn die ons daar mee willen helpen, laat het ons dan weten. Ook als u gewoon nieuwsgierig bent, kom gerust.

Ook dit jaar heeft de RABO bank de actie Hart voor de Achterhoek. Vorig jaar heeft deze actie ons een bedrag van € 571,- opgeleverd. U kunt u stem uitbrengen, op de Oudheid Kundige Vereniging natuurlijk, in de periode van 5 tot 19 september. Wanneer alle leden, die lid zijn van de RABO bank ook dit jaar weer hun stem op onze vereniging uitbrengen, zal onze penningmeester erg tevreden zijn.

De stichting Rond um Hengel, die zich zoals u weet, bezig houdt met het herstellen van oude wandelpaden, zal in september beginnen met de aanleg van een wandelpad vanaf de Bargelsdijk naar de ruurloseweg. Tegenover de Oude Kuiper zal dit pad dan aan sluiten op de ruurloseweg. Momenteel is de stichting aan het inventariseren welk project nu opgepakt gaat worden.

Tot slot wenst het bestuur een fijne zomer en heel veel lees plezier met de Olde Kaste

Het Bestuur

Het laatste herenhuis op Het Stapelbroek

2017 Huidige boerderij 't Stapelbroek op nummer 4. Bron AtlasGelderland.nl

Wie kent niet boerderij ''t Stapelbroek' in Varssel, zelfs vanuit de lucht duidelijk herkenbaar aan de met rode dakpannen geschreven naam. Deze boerderij was te bezichtigen tijdens de Open Monumentendagen in 2014. Een informatiebord leert ons dat 'aan de overzijde' van de weg een herenhuis heeft gestaan en dat er connecties moeten zijn geweest met het landbouwinstituut aan de Varsselseweg.

Het oude herenhuis stond op nagenoeg dezelfde plek als waar nu boerderij op Het Stapelbroek 5 staat. Als je de kaarten uit 1810, 1811 en 1832 er op na slaat dan vallen vooral de vijvers op, maar ook de ligging van de oude gebouwen wordt er mooi op weergegeven. Zelfs tegenwoordig is er nog een restant van deze waterpartijen te vinden.

Helaas echter ontbraken tot op heden de kadastrale kaarten uit de periode tussen 1832 en 1881. Wel hadden we de beschikking over de gegevens uit de kadastrale 'legger' waaruit bleek dat circa 1858 het oude huis met de 'landheerskamer' moet zijn afgebroken en dat in diezelfde periode een nieuwe boerderij werd gebouwd op Het Stapelbroek 4. Maar verrassend genoeg bleek uit deze legger dat op die

Kaart uit het Maatboek (1810)-Verpondingskaart (1811)-Kadastrale kaart (1832). Bron Gelders Archief.

nieuwe plek ook weer een landhuis moet zijn verrezen! Doch de precieze plek ervan bleef onduidelijk totdat onderstaande kadastrale hulpkaartjes werden gevonden en waarop te zien is waar dit 170 m2 grote herenhuis precies heeft gestaan*.

Het huis blijkt verbonden te zijn geweest met de boerderij en stond op de plek van de huidige schuur, de tekeningen hierna laten dit duidelijk zien.

We weten dat in die tijd sommige (land)huizen met even zoveel gemak weer werden afgebroken als dat ze werden gebouwd of gerenoveerd. Neem bijvoorbeeld het Holtslag in Toldijk, maar ook het kasteel in Bronkhorst was eenzelfde lot beschoren. Blijkbaar leverden de bouwmaterialen meer op dan men kon verdienen met de verhuur van zulke huizen. Dit moet ook zijn gebeurd met 'heerenhuis' Stapelbroek dat in 1858 werd gebouwd en in 1870 al weer werd gesloopt. Verdeeld over twee dagen werden in datzelfde jaar de bouwmaterialen, toen 'perceelen afbraak ' genoemd, door Joan Walrave van Houten van het Meenink verkocht middels een veiling waar veel geïnteresseerden op afgekomen waren.

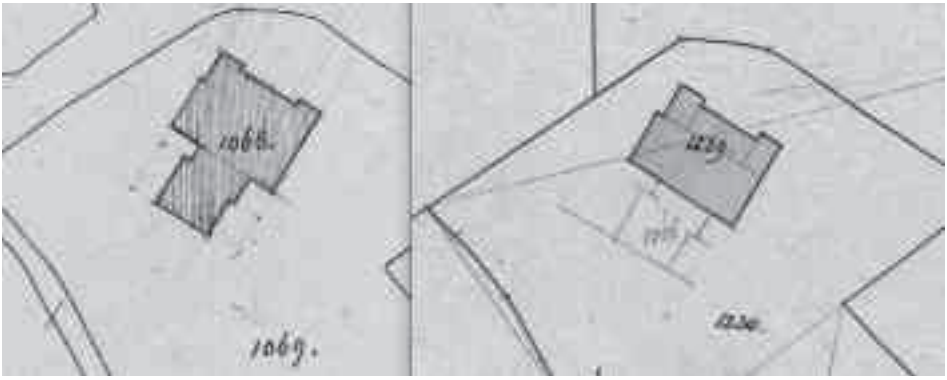

1860 en 1870 Kadastrale hulpkaartjes met links het aangebouwde herenhuis en rechts de situatie na de afbraak ervan twaalf jaar later. Bron Gelders Archief.

In de veilingrapporten valt te lezen om welke materialen het hierbij precies ging: ‘steenen, pannen, platen, lijstwerk, een ijzerrek, planken, ramen, marmer, zink, latten, balken, gebindten, sporen, lood, vuren, rommel, ankers, behangsel, een kolom, ribben, een pomp en gootsteen, ijzeren platen, een trap en deuren’. Alles bij elkaar leverde dit f 1.653,- op, een flink bedrag voor die tijd!

Ten tijde van deze veiling woonde de familie Enzerink op de nieuw gebouwde boerderij. De familie had ook op de oude boerderij bij de vijvers gewoond maar was in 1858/’59 vertrokken naar Groot Mentink in Bekveld. Blijkbaar hadden ze plaats moeten maken voor de zoon van landheer Hendrik van Oordt, die eveneens eigenaar van Groot Mentink was.

In 1859 kwam namelijk Hendrik Christiaan van der Houven van Oordt, zoon van bovengenoemde eigenaar, samen met zijn echtgenote Louise Victoire van Houten en het personeel op het nieuwe Stapelbroek wonen. Twee van hun kinderen werden er geboren. Lang bleven ze er echter niet want al in 1862 vertrok het gezin naar Heerde en werd het huis en/of de boerderij betrokken door Agatheus Oosterbaan met zijn familie en personeel. Deze Agatheus -voormalig onderwijzer en gehuwd met Anna Hendrika Langeler- was net als Hendrik Christiaan van der Houven van Oordt verbonden geweest met eerdergenoemd landbouwinstituut.

In de jaren dat Agatheus op het Stapelbroek woonde overleden zowel zijn moeder als zijn zoon en dochter. Met hun enig overgebleven kind verhuisden hij en zijn vrouw weer naar het dorp Hengelo. Dit was in 1867, hetzelfde jaar als waarin de familie Enzerink terugkeerde vanuit Bekveld en als pachters hun intrek namen in de boerderij. Er werd een pachtovereenkomst voor 6 jaar opgesteld, zoals gebruikelijk in die tijd.

In deze overeenkomst stond dat de (13-koppige) familie Enzerink gebruik mocht maken van alle vertrekken met uitzondering van de twee kamers aan de oostzijde van het herenhuis, blijkbaar moesten die, net als in het oude huis, dienst doen als zogenaamde ‘landheerskamers’ voor de familie Van Oordt.

De 6 pachtjaren werden niet vol gemaakt want al in 1872 zou het landgoed worden geveild en werd bewoner Garrit Enzerink eigenaar van de boerderij met in eerste instantie zo’n 44 hectare grond. Zoals hiervoor beschreven was het met deze boerderij verbonden herenhuis twee jaar eerder al afgebroken. In het bevolkingsregister zien we in de daaropvolgende jaren opvallend veel namen van meiden en knechten staan, wat er op duidt dat er flink ontgonnen werd in dit gebied van bos en heide! Een klus waaraan de daar als ‘houtkooper’ te boek staande Agatheus Oosterbaan al een begin had gemaakt.

Door de jaren heen werden de verschillende benamingen als ‘herenhuis’ en ‘landheerskamer’ afwisselend gebruikt. Afgaand op de kaarten, oude akten en verkoopadvertenties lijkt het er op dat in 1832 bij de oude boerderij sprake is geweest van die zogenaamde landheerskamer, maar daarvoor (en later vanaf 1858) werd gesproken over ‘herenhuis’. Die landheerskamer was een verblijf van de eigenaar voor warme zomerdagen, jachtpartijen en markendagen, maar de ruimte zal ongetwijfeld even zo vaak gebruikt zijn om toezicht te kunnen houden op het beheer van zijn eigendommen, denk hierbij ook aan de oogst. Dat deze kamer bij sommige boerderijen op een strategische plek werd ‘aangebouwd’ zal bij dit laatste zeker geholpen hebben.

Onderstaande tekst is overgenomen uit een advertentie van de Haarlemsche Courant in 1808:

‘Te huur, om met 1 mei 1808 te aanvaarden: een aangenaam BUITENGOED, HET STAPELBROEK genaamd, gelegen in den Kwartier van Zutphen, digt bij het dorp Hengel en drie kwartier van de dorpen Vorden en Roderlo, bestaande in een logeabel Heeren Huis, waarin drie beneden- en vier boven-kamers, keuken en kelder, stallinge voor paarden en rijtuigen, twee moestuinen met exquise vruchtboomen, groote boomgaard, jagt en geëxtendeerde visscherijen, voorts bosschen en laanen, alle met fraaije wandelingen doorsneden, kunnende de moestuinen met Petri 1808 worden aanvaard; te bevragen bij H. Weenink, op de Nieuwstad te Zutphen, mits de brieven franco.’

Vanwege de aanwezigheid van waterpartijen bij het oude herenhuis lijkt daar vooral ook sprake te zijn geweest van gebruik voor recreatieve doeleinden. Maar in de periode van Van Oordt en Oosterbaan leek de nadruk meer te liggen op agrarische ontwikkeling, waarschijnlijk veroorzaakt door de connecties die er waren met het landbouwinstituut en haar directeur Adrianus de Stoppelaar.

Dankzij de kadastrale hulpkaartjes is er een einde gekomen aan de zoektocht van ondergetekende naar waar dat laatste herenhuis Stapelbroek nou toch gestaan kon hebben. Ook al was het vermoeden er al wel, nu weten we zeker dat het heeft vastgezeten aan de boerderij!

(Voor meer informatie over zowel het Stapelbroek als over het Landbouwinstituut, locatie Varsselseweg 23, wordt verwezen naar de website www.oudhengelo.nl rubriek ‘Boerderijen’)

*met dank aan Gerda Rossel voor de kadastrale hulpkaartjes

Sporen uit het verleden 5 – Bakkers en het Markeboek

Inleiding
Aanleiding tot dit verhaal is een bezoek aan het Bakkerijmuseum in Hattem. Op de interessante site van dit museum is veel informatie te vinden over de geschiedenis van het broodbakken.
Op een van de borden in het museum staat vermeld dat er in archiefstukken sprake is van 2 soorten bakkers, namelijk de “loonbackers” en de “coopbackers”. Hier vinden we de oorsprong terug van de naam van o.a. Coops de Mulder en de familie Coops die vroeger molenaar/bakker was bij de Muldersfluite.

Bakker en molenaar
Er waren dus 2 soorten bakkers. De ene bakker gebruikte eigen grondstoffen die hij gemalen had en verkocht het brood. De andere bakker bakte tegen betaling door particulieren geleverd graan of deeg.

Brood was in de Middeleeuwen de belangrijkste bron van voeding voor het overgrote deel van de bevolking. Het bakkersberoep stond in hoog aanzien en was aan strenge regels onderworpen. Frauderende bakkers werden zwaar gestraft en eindigden soms aan de galg. Dat er in de Dunsborg ook een bakker was die het niet zo nauw nam met de regels vinden we terug in het oudste geschreven document dat betrekking heeft op onze streek, namelijk het Markeboek dat stamt uit 1529.

Het begrip “marke”
Voordat de dorpen belangrijk werden waren de marken de belangrijkste leefgemeenschappen. De marke, ook markegenootschap of boermarke genaamd, is een middeleeuws collectief van grotere boeren die gezamenlijk het beheer en gebruik van hun gemeenschappelijke gronden regelden. Het woord 'marke' betekent letterlijk grens of scheiding.
Uit het Markeboek wordt duidelijk dat er omstreeks 1200 al een mark bestond op het “Gooi”, het zandplateau met de enk tussen Zelhem en Hengelo, en dat het klooster Bethlehem hier toen een boerderij bezat, waar het markerichterschap aan verbonden was (Boerderij “De Dunsborch” als bestuurscentrum).

Passage in het Markeboek
Het boek is geschreven door kloosterlingen op perkament en bevat de rechten en plichten van alle inwoners. We kunnen het beschouwen als een soort wetboek. We vinden het volgende:

1548 – Over het illegaal gebruik van markegrond door Coop de molenaar

Op maandag, acht dagen na Pinksteren Anno 1548, zat de eerbiedwaardige heer Augustinus die Wijze, proost te Bethlehem, ten gerichte op een wettige Jaarholting, als een rechtmatige Markerichter van de Hattemer Mark. Aangestelde gerichtslieden en erfgenamen van deze marke waren Dirk van Zelst en Johan Stakebrand.

In dit Gericht is Willem ten Holte verschenen namens de gemene erfgenamen van Doetinchem, om Coop de molenaar gerechtelijk aan te klagen. Hij zegt dat die getimmerd heeft op [grond van] de Hattemer Mark, buiten de wil en zonder toestemming van de gemene erfgenamen. Hij heeft daar twee of drie huizen getimmerd, putten gegraven en verder akkers ontgonnen waar hij maar wilde. Omdat hij tegen de regels heeft gehandeld moet hij op dit gericht komen en aangeven welke rechten hij in de marke heeft. In geval hij zulks niet in dit gericht kan aantonen, moet hij aan de gemene erfgenamen de hoogste boete betalen. Ook moet hij dan direct alles wat hij getimmerd heeft afbreken en zijn akkers weer in de oude staat terug brengen. In geval Coop de molenaar het voorstaande niet doet of doen wil, levert zoiets de erfgenamen een terechte schade op van honderd oude schilden.

In dit gericht is Coop de molenaar verschenen en heeft beleden en bekend, dat hij geen recht heeft om in de Hattemer Mark te timmeren of te wonen, dan enkel zoveel als de erfgenamen aan hem vergund en toegestaan hebben. [Hij] zal [het] voortaan met de gemene erfgenamen regelen en ook met de heilige kerk, waar hij dit tot heden, vóór deze dag, al gedaan heeft; dit alles tot wederopzegging door de gemene erfgenamen van deze mark. Ook is overeengekomen en heeft Coop eveneens afgesproken, dat hij na vandaag niet meer zal brouwen of laten brouwen, noch in het klein, noch in het groot, dit alles op bekeuring en boete voor datgene waarvan gemelde Coop op dit gericht beschuldigd is.

Bronnen:
Wikepedia
Bakkerijmuseum website www.bakkerijmuseum.nl
Het Markeboek is te vinden op www.zelhemhistorie.nl

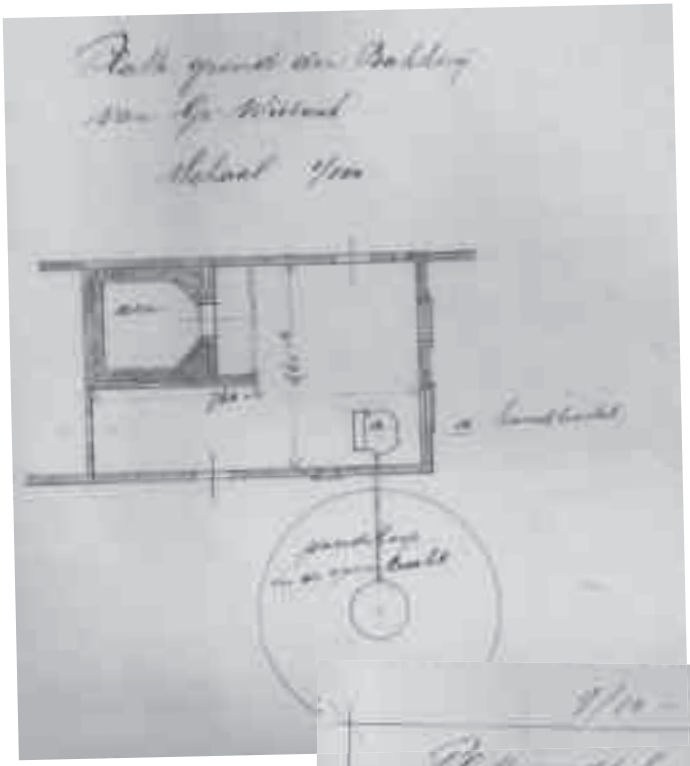

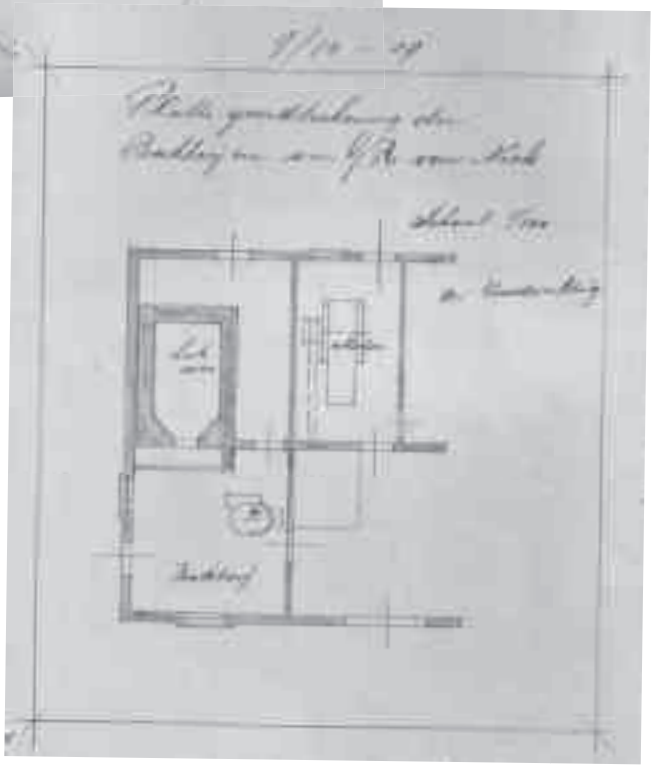

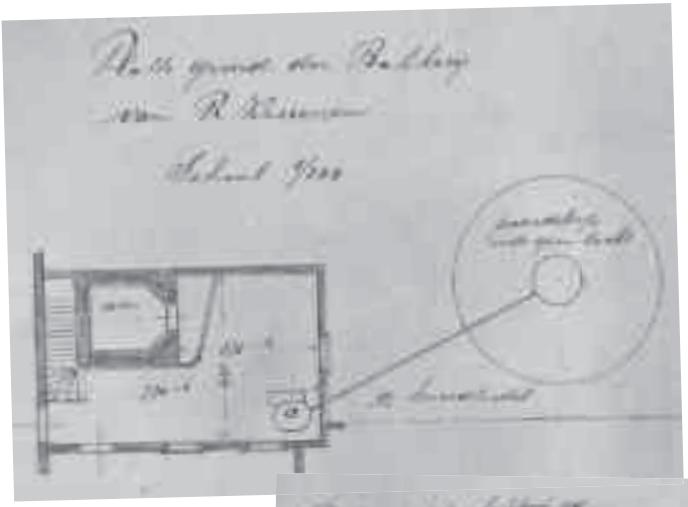

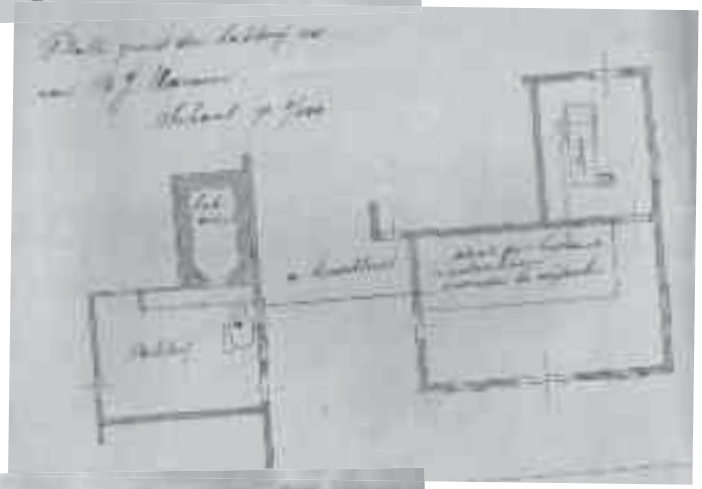

Hengelose bakkers, staand: Menkhorst, Jan Demming, v.d. Weer en Harmsen

Zittend: in de stoel Roelof (Ute) Kreunen, Gijs van Neck, Johan van Neck en B.J. Harmsen

Namen

In twee artikelen hebben we het gehad over namen, vooral de achternamen. Maar heel lang geleden werd iemand genoemd naar een gebeurtenis, of een voorwerp dat direct met hem of haar te maken had. Een mooi voorbeeld zijn de namen van indianen; Zittende Stier, Kromme Neus, Witte Vleugel, Mannetjesbeer, Kleine Kraai. Bij al die namen kun je meteen wel iets bedenken waarom ze die naam gekregen hebben.

Tegenwoordig zijn de voornamen losgeraakt van de oorspronkelijke betekenis. Sam, Lucas, Finn, Daan, Levi, Milan zijn populaire jongensnamen, bij de meisjes horen we namen als Tess, Sophie, Julia, Anna en Mila. Er zitten al lang bekende namen tussen, terwijl andere namen pas sinds korte tijd aan populariteit hebben gewonnen.

Als we kijken naar de naam “Sam”, dan blijkt dat die naam pas vanaf de jaren ’80 in zwang is gekomen, terwijl Finn voor 1995 amper voorkwam. Met andere namen gaat het precies andersom. Welke familie heeft geen “Jan” in haar gelederen? Tot ongeveer 1950 was het een veel voorkomende naam. Daarna liep de populariteit snel terug. Tegenwoordig komt het nog maar zelden voor dat iemand Jan genoemd wordt. Met “Hendrik” ging het ook al net zo, maar toch wordt die naam ook in deze tijd nog wel gegeven. Waarschijnlijk gaat het met de meeste traditionele namen momenteel zo. Er wordt plaats gemaakt voor nieuwe, vaak buitenlandse namen, of ingegeven door bekende filmsterren of sportmensen.

Een mooi voorbeeld hiervan is de naam Jarno die voor de jaren ’70 niet of nauwelijks voorkwam in Nederland. Maar de Finse motorcoureur Jarno Saarinen, zijn bijnaam was “The Flying Fin”, won in 1972 het wereldkampioenschap in de 250cc-klasse. Een jaar later, op 20 mei, verongelukte Jarno op het circuit van Monza en er ging een schok door de motorwereld door zijn tragische overlijden. Direct daarna werd Jarno een veel voorkomende naam, 311 kinderen kregen in 1973 kregen die naam. Opvallend is dat Jarno in het jaar 2001 nog echt piekte met 369 geboren kinderen.

Boet van Dulmen, zijn doopnamen zijn Antonius Pius Mara, is een voormalig motorcoureur die samen met Wil Hartog en Jack Middelburg in de jaren ’70 en begin jaren ’80 grote successen behaalde in de 500cc wegracesport. Het is niet verwonderlijk dat de voornaam “Boet” in diezelfde periode aan populariteit won, de naam zit nu trouwens nog steeds in de lift.

Ook de meisjes worden vernoemd naar idolen. Neem bijvoorbeeld de naam “Brigitte” (Bardot). In de periode 1960 – 1980 een populaire meisjesnaam, die nu echter duidelijk op haar retour is. De voornaam Beatrix werd in 1938 aan 207 kinderen gegeven. In het oorlogsjaar 1941 kregen bijna 300 kinderen deze naam. Behalve het vernoemen naar een “idool” waren deze naamgevingen natuurlijk vooral ook als protest bedoeld tegen de Duitse bezetters.

Om nog even in de koninklijke familie te blijven; de naam Wilhelmina was in de negentiende eeuw al een veel voorkomende naam, maar werd vanaf 1890 geleidelijk aan steeds vaker gegeven aan jonggeborenen. Het kan geen toeval zijn dat het jaar 1946 een absolute topper was voor de naam Wilhelmina, 3743 meisjes kregen deze naam. Dat prins Bernhard een populaire figuur was blijkt ook uit de naamgevingen aan de geboren baby’s. De naam blijkt niet erg vaak gegeven, maar in de oorlogsjaren, met 1941 als uitschieter, komt de naam veel vaker voor.

In de statistieken van het Meertens instituut, waar je kunt zien hoe vaak een naam is toegekend, kun je naar believen kijken welke tijdsomstandigheden invloed uitoefenen op het geven van voornamen. Voornamen zijn dus in onze tijd veelal een modeverschijnsel.

Aan het einde van deze verhandeling over namen, gaan we een aantal namen behandelen die ons in Hengelo nog steeds vertrouwd in de oren klinken.

Bannink, in 1385 “dat goet to Banninck”. De naam kan afgeleid zijn van de voornaam Banno of Bano. In Friesland komt die naam nog voor als Baan of Bane. Het kan een afgeleide zijn van “bana”, dat neerhouwen of doden betekende.

Booltink, een Achterhoekse familienaam, vooral bij Hengelo voorkomend. Afgeleid van de voornaam Bolte of Bald. In het huidige Nederlands nog terug te vinden in het woord “boud”, dat moedig betekend (ook in het Engels “bold”).

Fokkink, komt van de voornaam Fokko, oorspronkelijk was het Folko, maar ontstond door het wegvallen van de “l”.

Heerink, Heering, Hering, in 1326 een erve op ’t Gooy bij Hengelo, toen genoemd Heringh of Hederinck. Afgeleid van de voornaam Hederich, die is ontstaan uit “hathu” (strijd) en “rik” (rijk, machtig).

Het voert te ver om alle “Hengelse” namen te gaan behandelen. Maar

samenvattend kunnen we stellen dat in een ver verleden onze voorouders een naam droegen met een duidelijke betekenis. Op een zeker ogenblik werd die naam een soort van familienaam. Die familienaam ging soms over op een erve, waarvan latere bewoners die erfnaam weer gingen dragen als familienaam.

Nu laten we ons niet meer leiden door dappere of moedige mannen. In veel gevallen zijn het de “nieuwe helden”, bekend van sport, show of entertainment, die de populariteit van namen bepalen.

Shakespeare zei het al: “What’s in a name?”.

bronvermelding:
Meertens Instituut, www.meertens.knaw.nl

Oost Nederlandse familienamen, door B.J.Hekket
Twents-Gelderse Uitgeverij W.G.Witkam-Enschede

Een beerput die geen doofpot werd

Hengelo (Gld) 1682-1688: het ontslag van dominee Rumpius

Het is zover. Na enkele jaren noeste arbeid zal het boek met bovenstaande titel in het najaar van 2019 het levenslicht zien.

Wie wel eens in de Hengelose Remigiuskerk is geweest, heeft misschien de lijst gezien met daarop de namen van alle predikanten die deze gemeente ooit hebben gediend. Onder hen ds. Henricus Rumpius. Achter zijn naam staat ‘ontzet’ (ontslagen). Wat zou daarvan de reden zijn geweest?
Dat nu is ontrafeld door Alice Garritsen. Tijdens het onderzoek naar haar voorouders is ze er bij toeval op gestuit.

Het blijkt om één van de oudst bekende zaken in Nederland te gaan waarbij een kerkelijk ambtsdrager vanwege seksueel grensoverschrijdend gedrag is ontslagen.

Een zwarte bladzijde in de geschiedenis van het dorp die niet eerder het daglicht heeft aanschouwd. Grootvader zal er bij het haardvuur niet over verteld hebben - over zoiets sprak je niet. Daarmee waren de gebeurtenissen uit het collectieve geheugen verdwenen.

Maar de feiten zijn bewaard gebleven. De auteur heeft het materiaal alleen geordend en herschreven in hedendaags Nederlands.

Genealogie kan de naam hebben een suffe hobby te zijn, maar het biedt wel de kans iets bijzonders op het spoor te komen. Zoals in dit geval, waarbij het gaat om de broer van een voormoeder van de schrijver: van Eva Rumpius. Eva is getrouwd met Johannes Eggink, zoon van de Hengelose kerkmeester Willem Eggink.

In 1688 is het uiteindelijk zover. Na ruim vijf jaar procederen valt in Hengelo (Gld) definitief het doek voor ds. Henricus Rumpius. Al in 1682 doet zijn dienstmeid Geertruij haar beklag over hem. Niet lang daarna wordt hij geschorst van het bedienen van het Heilig Avondmaal, maar dan…

De Classis Zutphen, de regionale kerkvergadering, weet van wanten, maar de Gelderse Synode is het niet met haar beslissing eens. De plaatselijke kerkenraad is verdeeld, en de lidmaten ook. Een en ander mondt uit in een situatie waarin de landdrost zich genoodzaakt ziet in te grijpen.
Later zitten Classis en Synode elkaar zo in de haren dat zelfs de president van het Hof van Gelre er bij betrokken raakt.

Vanuit het adagium ‘de aanval is de beste verdediging’ begint de dominee al vrij snel na de eerste maatregel van de Classis een zaak tegen Geertruij bij de plaatselijke rechtbank. Zijn aanklacht luidt kort gezegd: laster. Tegen het vonnis gaat de dienstmeid vervolgens bij het Hof van Gelre in beroep. Maar of dat wel zo’n verstandige beslissing was?

Het verhaal beschrijft de manier waarop de kerkelijke en wereldlijke overheid in de periode 1682-1688 omgaan met een drama dat ook vandaag de dag nog herkenbaar is. Daarbij ziet dominee Rumpius er geen been in oude koeien uit de sloot te halen die er anders in waren blijven liggen. Dit om dorpsbewoners verdacht te maken die belastende verklaringen over hem hebben afgelegd. Daarmee zorgt hij voor onderlinge tegenstellingen in het dorp. Maar ook de plaatselijke rechter kan er wat van, zo zegt men. Heel bijzonder hoe gedetailleerd de getuigenissen van de dorpelingen zijn.
In het boek worden circa 250 namen genoemd, van wie ruim de helft dorpsbewoners.

Verder nog
Daarnaast wordt ds. Rumpius beschuldigd van blasfemie. Daarmee zien we meteen ook een voetafdruk van de godsdienstkwesties van die tijd.
Uiteraard gaat het ook over ‘eer, goede naam en faam’, over zijn Hengelose familieleden en over arm en rijk. De dominee kan immers een advocaat betalen.

Boekpresentatie
U kunt het boek (circa 250 pagina's) nu al bestellen, en wel tegen de voorintekenprijs van € 19,50 (na 31 oktober € 24,50). Ga daarvoor naar hetboekenschap.nl/beerput
Na verschijning krijgt u het gratis toegestuurd. Maar u kunt het ook afhalen tijdens de boekpresentatie op 31 oktober 2019 in de Remigiuskerk, aanvang 20.00 uur. Dan heeft u het meteen bij verschijning in handen.
Deze boekpresentatie wordt georganiseerd in samenwerking met de Oudheidkundige Vereniging en Protestantse Gemeente.

Noe brekt mien de klompe

Aan het begin van de vorige eeuw waren er een groot aantal klompenmakers aan het werk in Hengelo, Keijenborg en de buurtschappen Bekveld, Reigersvoort en Els. Rond 1910 waren er maar liefst ruim vijftig. De oude gebouwen(tjes) staan er nu werkloos bij, maar roepen het klompen maken in deze regio, dat een belangrijk aandeel in de plaatselijke economie had, nog in herinnering.

Vanaf ongeveer 1400 werden er in ons land al klompen gedragen en tot halverwege de vorige eeuw wat het vooral op het platteland en bij de gewone man het schoeisel bij uitstek. Dat er bij zo'n massaal gebruik ook veel klompen nodig waren, laat zich raden. Overal in het land waren vroeger kleine eenmansbedrijfjes die als bijverdienste vooral s'winters klompen maakten. Vanaf het begin van de 20ste eeuw kwam ook de fabrieksmatige productie op gang.

Bekende concentraties van klompenmakers waren te vinden in en om Enter, bij St. Oedenroede in Brabant, in Beltrum en in de omgeving van Hengelo, Keijenborg en Velswijk.

Ook de Opa van mijn man, Antonius Kroesen (geb. jaar 1884) werd met 12 jaar (jaar 1896)al bij een klompenmaker ondergebracht om het vak te leren (A.J.A. Hoenink, Uilenesterstraat 19). In 1899 vertrok hij naar Loikum (Pr), daar kwam de familie Kroesen vandaan, want ook hier was een bedrijvigheid van klompenmakers.

In de jaren 20 van de vorige eeuw zijn veel klompenmakersschuurtjes gebouwd. Zie bijgaande de bouwtekeningen van Branderhorst Steenderenseweg 19, Willemsen van de Gravelle Uilenesterstraat 11,Limbeek Hogenkampweg 10 en Melgers Olde Kaste. Het schuurtje van Branderhorst is er niet meer.

Keijenborgse Klompenmakers :Rond 1935 waren o.a. de volgende klompenmakers in en om de Keijenborg bekend. Berentsen, Sueters, Jansen-Koldewij, Jansen-Kupers, Oldenhave, Branderhorst, Willemsen van de Gravelle, De Gier , Melgers, Van Aken, Janske Teuben, Ellenkamp, De Vrucht, Te Stroet, Rietman, Tankink, Limbeek , Klooken ,Kok en Hendriks.

De productie van klompen is door de jaren heen niet veel veranderd, al werd een groot deel van de handmatige bewerking in de loop van de tijd door machines overgenomen. Met een trekzaag werd de stam tot 'bollen' gezaagd, met de lengte van de klomp. Deze bollen werden gekloofd, zodat uit els stuk een klomp kon. De klompenmaker koos nu twee gelijke stukken om een paar klompen te maken. Nu werd met een zogenaamde dissel, een bijl met steel, de ruwe vorm gehakt. Daarna werd de klomp op de snijpaal met het paalmes bewerkt; met dit mes kan men het model aan de klomp geven. De dan nog massieve klomp werd nu in een holbank vastgezet, waarna met verschillende soorten boren -voorboot, najager en mansboor- de klomp uitgehold werd. Wanneer de pasvorm er ruw inzat , volgde de afwerking, met het bodemmes, de hakhaak en het krulmes. De klompen moesten nog gedroogd worden. Zondagse klompen werden na het drogen nog geschuurd en geverfd, deze waren uiteraard duurder, een gulden per paar, terwijl de gewone klompen 50 cent kostten en de mensen uit de buurt voor 25 cent een paar met een noest erin konden kopen. Met de hand kon een ervaren klompenmaker zo'n vijf paar per dag maken, maar met de komst van de mechanisatie liep dat aantal op naar 50 paar per dag, tot wel 150 paar toen de productie in de zeventiger jaren volledig machinaal werd.

Gezegden en spreekwoorden met klompen:

Iets op z'n klompen aanvoelen (iets aanvoelen/begrijpen van iets wat voor de hand ligt)
Nou breekt mijn klomp (verbaast zijn/ niet verwacht)
De klompen aan de wilgen hangen (ermee ophouden/ opgeven)
Hij gooit er met de klompen naar (iets in de war sturen/iets afraffelen)
Een boer op klompen (een lomperd)
Ze driet oe in de klompn (je wordt bedonderd, twents)
Hij stiet op zien woord as een boer in zien klompen (Hij blijft bij zijn standpunt, drents)
Hi'j hef de klompen achteruut e'gooid (Als iemand is overleden)

Tekst: Ben Hiddink, uit De Schaorpaol en Irma Kroesen.

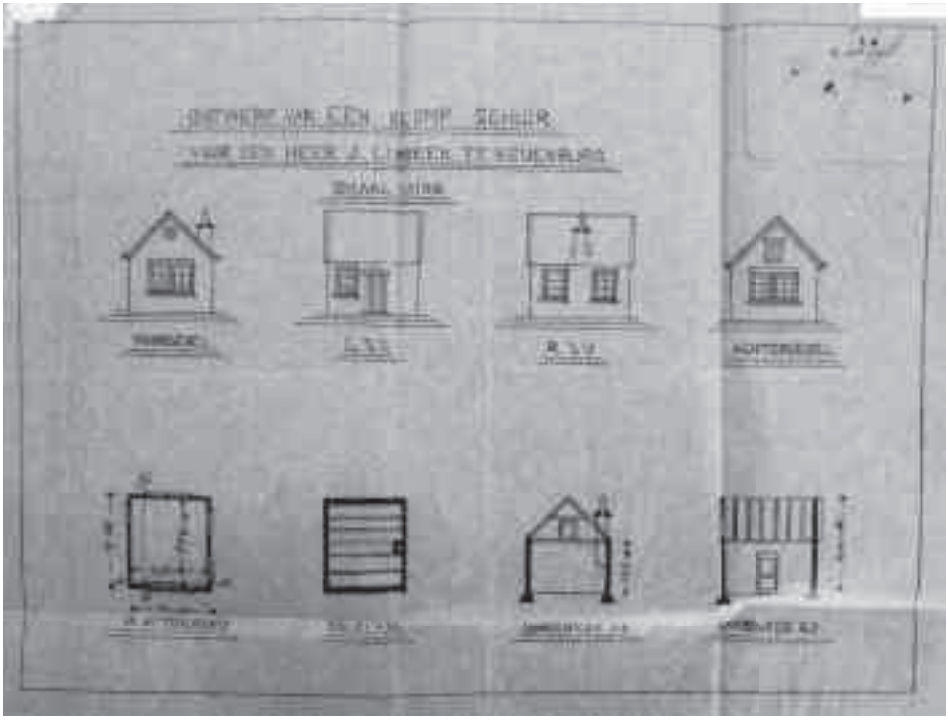

Limbeek

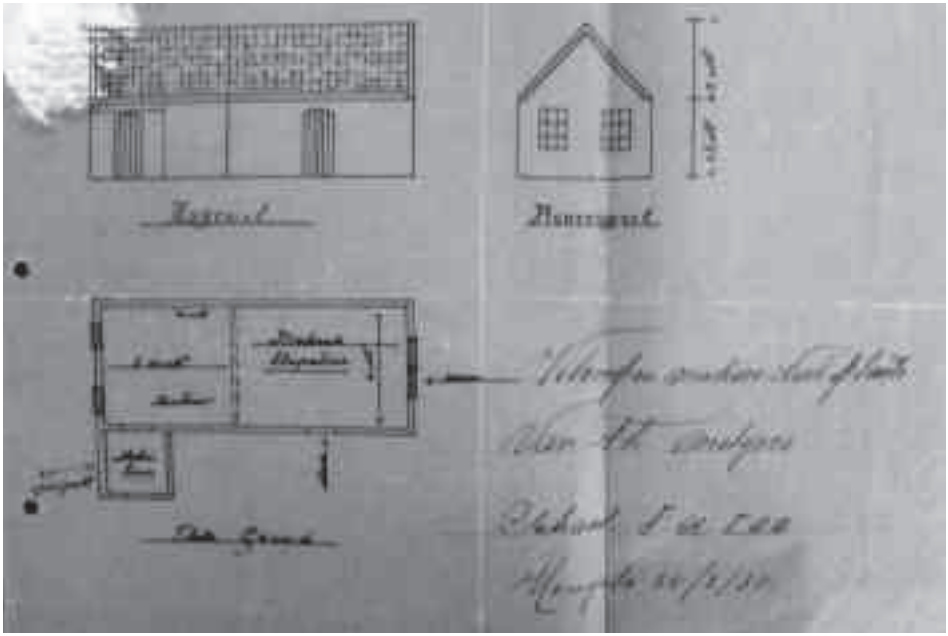

Melgers

Branderhorst

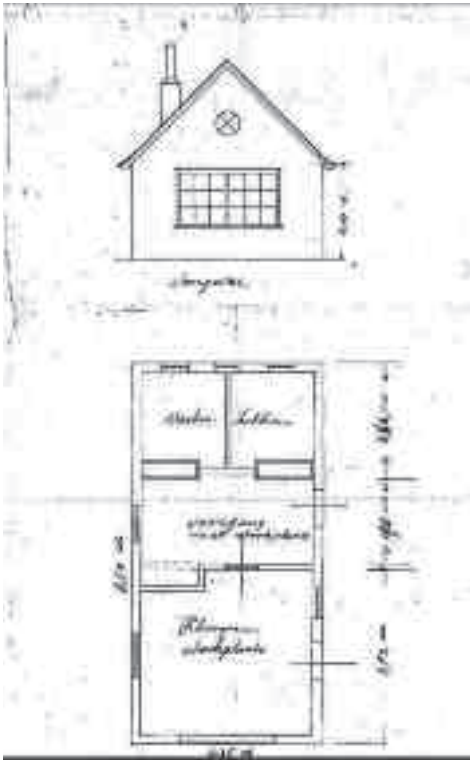

Willemsen van de Gravelle

Brommers, plietsies en dat soort dinge

De brommers en de nozems dat was ok ’n verhaal ampat, maor wel ’n mooie tied.
Naor Dörkum met de Zündapp, zommer of winter ‘t maken niks uut. Wel was der ’n gezonde concurentie. At der een uut de zelfde klasse, ‘n jonge met ’n Kreidler ‘s margens veurbi-j kwam fluiten, dan kö’j nao gaon wat ter gebeurn. Den eent was den ene dag gauwer en den anderen dag den anderen. A-j dan te wiet evield hadden met de rottenstat en de krach was der uut dan maor weer naor Herman Bruil in Dörkum, want den had van die snelle setjes met L-veren. In ieder geval wazzen wi-j hier ‘s aovens drukker met dan met ’t huuswark.
Den Doven Willem was de plietsieagent die ons achternao mos zitten en probeern op te vangen, maor hi-j had met zien witte 50cc Rijks DKW bi-j ons geen schijn van kans.
‘t Was ‘n hele grote keerl, den rechtop zitten en dan nog zien grote zwatten leern jas achter die beenschilden. Now heb ik ok dan alles wel op-enuumt wat de snelheid der uut haalt.

Dan kwam e bi-j Wim, de monteur bi-j Frans van Uum, den dealer van DKW woor disse dinge in onderhold waan klagen van: doet der ‘s iets an, want ik kan de jonges gaar niet meer bi-j holln.

Now was Willem geen kwaoje keerl, mor soms begreppe ‘t ok niet helemaole.

Hi-j hef ons as jonges van zestien, zeuventien joor wel ‘s nao ezetten met de fietse umdat wi-j gin achterlicht hadn. Van de Keijenborg naor Hengel zat e ons ’n keer achternao. Dan lieten wi-j ‘m weer ’n betjen kotter bi-j kommen en dan zetten wi-j weer an. Den goeien man had niet in de gaten dat der ’n laeftiedsverschil van zowat veertig joor in zat. Maor jao, hi-j dei wat e kon en plich is plich.

‘n Keer ging ’t met de snelle jonges zowat mis. In Dörkum had de plietsie Derk uut den Toldiek an-eholden. Natuurlek had e ’n snelle Kreidler met ‘t neudege grei der op wat niet moch. Nao de schole mos e met dat ding op ’t plietsieburo kommen, dan wollen ze dat ding ‘s effen bekieken en naometten. Gin probleem, met de jonges wier der wat eregeld. Onder schooltied, de leraar had der ok wel schik met, wier ’t snelle ding effen um-ebouwd naor standaard bromfietse met gebruukmaking van ’n gewone brommer. Nao schole, Derk terugge naor ’t plietsieburo. De agenten op ’t buro begreppen der niks van Den ene plietsie had ‘t nummer van ’t verzekeringsplaetje op-eschreven. Hi-j kon zien dat ‘t plaetjen der niet af was ewes en ’t was ok ’n rooien Kreidler. Hi-j schaof de pet van veur naor achter en wis ‘t ok niet meer. Hi-j wol niet harder as viefenveerteg. Derk kon de brommer weer metnemmen. Op schole mos e natuurlek weer hersteld wodden in de snelle uutgave.

‘n butenstaonder zal gauw denken, wat mot ik hier now met Maor der is ’n bekend gezegde wat hier wel opgeet. ‘n Koe wil nooit wetten dat e kalf is ewes.

A-j ‘t goed bekiekt is der niet zo völle veranderd in ’t veschil van de Achterhoeker en de zogenaamde Randstad. Ok op dit gebied. Wi-j rejen Zündapp en Kreidler,

klein stuurtjen en dat gin plat deur de bochte. Ze vind ons maor boeren en wissen alles better.
Jao, zi-j wissen hoe ‘t mos. ‘n Puch met ‘n stuur zo hoge dat ‘t der zo onderdeur waejen da’j gin deodorant neudeg hadden en met ’n zadel helemaole achteraover ezet Ok ’n langen jas met ’n dasse van twee meter heuren door bi-j. ‘n Deerntjen ko’j eigelek niet met goed fatsoen metnemmen, gewoon laevensgeveurlek. Ik heb dat volk graag af-edreug met mien Zündapp maor dat hebt ze nooit begreppen.

De plietsie in Hengel en de Keijenborg was aover ‘t algemeen gin naar volk, ze mossen doen waor at ze veur waan. In Hengel was der ’n plietsieburo en op de Keijenborg was der ok nog ’n plaatseleke agent as postcommandant Door ko’j a’j wat evonden hadden naor toe brengen of, a’j wat veloren hadden anmelden. Ok kon ie angifte doen en kwam ‘t niet onder in de la zoas ‘t now geet. Maor den plietsieagent was vake ok ’n persoon die midden tussen de mensen ston en der ok woonden.

Dörkum had zien eigen gemeenteplietsie en dan niet te vergetten de “Witpetten”, de verkeersplietsie die an de Ds. Van Dijkweg zatten en rondrejen in ’n destieds snelle Ford Zodiac. Die kwammen

kieken at der iets slims was gebeurd op de weg en die metten alles nao en maken ‘n rapport op. Wi-j numen ze ok wel de witte moeze. Later was ‘t gebeurd met de snelheid en hadden ze zo’n meubelwagen van Citroen. Wi-j numen dat de patatwagen.
‘n Mooi spektakel was altied de snelheidscontrole op de Hengelseweg op de Keijenborg.

In ‘t begin dejen ze dat met ‘t metten van de tied die’j gebruken aover 100 meter. Bi-j “de Norre” ston der ene die de hand op stok at ’n auto of motor veurbi-j kwam en met ’t halozie wier e af-eklokt bí-j ons in ’t portiek, want door ko’j den agent niet zien staon.
At e te hard ging, ston der bi-j Besselink den timmerman ene die de hand umhoge stok en dan grep den andern de fietse um te zeggen hoevölle at e te had erejen had. Ze mossen alles wel ’n betjen ruum nemmen want zo precies was zo’n metting now ok niet. “De Prös” hebt ze met zien Norton ok ’n keer te pakken ehad. Now had e ezeg,
 Zo hard ging dat gaar niet. A’k ‘m echt lostrekke en ik doe de bek los, krieg ik ‘m ens niet meer dichte, zo hard löp e.”

Later hadden ze better en wat nauwkeuriger grei. Der wiern kabeltjes aover de weg espannen en de tied door tussen wier deur ’n apparaat an-egeven hoe

hard ‘t ging. Dat wier an-evoerd met ’n BMW met ziedspan, door zat ‘t hele spul in. Zo’n motor mos ie an de ziedkante antrean, heel ampart. Dat metten op disse maniere ging ’n hötjen goed töt dat der ’n boer uut den enk ankwam met ’n paar jonge peerde. De veursten häöken denk ik met zien hoefiezer achter zo’n kabeltjen en schrok. Metene zetten dat peerd de gang der in en ’t andere peerd schrok ok en door ging ’t hen, op Hengel an. Alles nommen ze met, ok de metkaste ging richting Hengel, want alles zat an mekare. ‘t Hef wel ’n heel tiedjen eduurd veur dat ze der weer waan.
Ik heb ’t idee dat ’t vrogger, wat dat betreft, better warken dan now, de gang ging der bes uut woor ze zatten veur de controle, maor ‘n bonnetjen van 20 kilometer te hard riejen kossen toen 25 gulden. Now 195 euro en dat is gewoon belasting bi-j mekare schrapen deur de jonges uut Leeuwarden, in opdracht van Den Haag. Hoe meer hoe liever, verkeersveiligheid is maor bi-jzaak.
Tegenwoordeg nuumt ze de vroggere postcommandant met ’n defteg woord ’n wijkagent, maor völle respect zoas ze dat vrogger hadden hebt ze niet meer. Da’s jammer, want dat verdient ze niet. Ze hebt alles aoverhoop egooit bi-j de plietsie en bezuunigd. De opleiding mag niks meer kosten en is völs te kot um dat in de praktijk op ’n goeie manier in odder te maken. Disse tied is anders en wat dat betreft niet makkeleker maor dat vedient ’n meer en uutgebreid artikel.

Hummeloseweg 2

Hummeloseweg 2A

Café de Zon 1

Café de Zon 2

Keijenborg 1

Keijenborg 2

Samenstelling Bestuur

F. Geurtsen	voorzitter	Vordenseweg 7	0575 462945
G. Wenneke	secr./penningmeester	Fokkinkweg 5	0575 462334
G. Mullink	lid	Berkenlaan 20	0575 462051
E. Harmsen	lid	Het Karspel 34	0575 463748
P. Gerrits	lid	Vloed 7	0575 462781
G. Harmsen	lid	Steenderenseweg 15	0575 551488
K. Cornegoor	lid	Fokkinkweg 6	0575 473992

Redactie

G. Mullink	Berkenlaan 20	0575 462051
H. Waamelink	Jan Steenstraat 78 (Zelhem)	0314 621290
T. Roelofsen	Singel 11	0575 465691
F. de Vrught	Branderhorstweg 1	0575 461883

Eindredactie: F. Geurtsen 0575 462945

E-mail redactie: redactie@oudhengelogld.nl

Website www.oudhengelogld.nl

Drukwerk Print2Pack, Vorden

Tekst en foto's Oudheidkundige Vereniging Hengelo Gld.

Geregistreerd bij de Koninklijke Bibliotheek onder nr. ISSN 1330-068X
De redactie behoudt zich het recht voor artikelen al dan niet te plaatsen, te wijzigen of in te korten. Overname van artikelen uit "De Olde Kaste", geheel of gedeeltelijk, is slechts toegestaan met bronvermelding en na toestemming van de redactie.

Sponsors

Gerrits
Makelaardij

ONSTENK
Rieten Daken

Langeler

expert
Expert Eliesen
Baak | Hengelo | Zutphen

welkoop
Beleef het buitenleven!

Leemrels
Hotel • Café • Restaurant • Zaal
Slijterij

Mart
Eten & Drinken

JM
Jan Menkveld

Lubron®
TECHNISCH INTERMEDIAIR

van den brink ict

Bloemenboerderij
Groot Roessink